Very rare –

Friedl. III, no 1181

Funt III, 457

קשט אמרי אמת ושלום

בענין התחלקות האמונות והדתות למיניהן

אמרים מפוזרים בספרי ראשי תעודה עמודי אמונתנו

קבצו העתקו וחברו יחדיו

מאת

יעקב טוגענדהאלד

הסכמת הרב הגאון חונה פה ווארשא

גלוי וידוע אשר מני אז נמסרה לנו תורתנו ע"י אדון הנביאים משה רבינו ע"ה, את דבר אלהים, שתים זו שמענו, תורה שבכתב ותושבע"פ משולבות יחדיו כשלשלת אשר טבעותיה משולבות אשה אל אחותה, שתיהן מספיר אחד נגזרו, אל א' אמרן. גם את זה לעומת זה עשה אלהים על דברת אשר לא ימצא האדם כשלון בדרך אשר הוא הולך עליה. כאבן אקדח העולה מבטן האדמה כסו פני' חרולים, בה רגבים ידובקו, והנה היא מתנכרה לעין רואיה, אין מבין רב ערכה ואין מבחין נגהה וזהרה, לוטש אבן כי ימהר יחיש מעשהו ינקה אותה מכל סביבותי', ומסוה העכור יסיר מעל פניה, אז יפתחו ארובות מאוריה, ותבא בעדי עדים מברק נוגה גילוליה, כמראה אבן ספיר, עד כי כל רואיה יענו: זאת אבן הראשה המזהרת, כדר וסוחרת.

זאת סגולת התורה שבע"פ, היא המלטשת לאבן היקרה הנתונה למשה מסיני במראות אלהים, היא המטהרת כוונת התורה הכתובה, ומבלעדה כל חוק ומשפט, כל הגה כל דבור כולם כמוסים חתומים באצבע אלהים ואין פותר אותם, גן נעול ספר התורה! גן נעול מעין חתום, לולא חכמינו ז"ל אשר באו חדריה פתחו המנעול ויגלו סתריה, הביעו אחרי משה איש האלהים ויורו לנו את הדרך לכל הלך תועה, בדרך שבחר בחכמים ובמשנתם. והיתה התורה שבע"פ מסורה ממשה ליהושע וכן דור אחר דור עד חתימת התלמוד ע"י רבינא ורב אשי שעד אותו העת היו כל חכמי התורה ותלמידיהם הראוים לקבלה בועד אחד. וכאשר מאז החל הפיזור חששו חז"ל פן ח"ו תשתכח התורה מישראל, הסכימו לחוק על ספר גם הדברים הנאמרים פא"פ. וה' נתן את חן הנשיא שבישראל בעיני המלוכה, ואסף כל חכמי ישראל המקובלי' ובררו כל קבלותיהם וכללו בתלמודם כל הדינים מכל ענין אפשר המציאות עד סוף העולם. ודבר זה עינינו הרואות כמו שידוע בכל קהל ישראל תופשי התורה שבע"פ ורבניהם שכל דבר שיבא לידם יבררו הכל מהתלמוד, מיום חתימת התלמוד עד היום הזה, ומזה ידענו שרוח ה' דבר בם. וכללו בתלמודם עוד כל הדברים שמאיש לרעהו ושבין איש לנפשו, וכל הדעות האמתיות ומדות המתאימות עם שלום החברה המדינית יקרה היא מפנינים ונוגה לה כעין החשמל, המפקת קרני זוהר על כל שבילי המדות

הסכמה

ודתי מוסר השכל, ישרים ראו וישמחו, ברי לב ימצאו נועם!

אבל הה! זה כמה קמו מחרחרי ריב, אשר בתורתינו הפכו כל היום ידיהם למען ימצאו תואנה להתגולל עלינו, ויתקוממו על ספרי התלמוד, ועוד הפרו ברית האמת לאמר: כי מצאו בו דברים נראים נגד כבוד הממשלה אשר תחת כנפי חסדה אנו חוסים, וכי דברי התלמוד ודתו משביתים שלום המדינה וקיום ברית החברה, תאלמנה שפתי שקר, כאשר מאז קמו נגדם חכמי ישראל ויבארו את הדברים, ואז ראו ויאשרוה, גם טהורי לב מחכמי העמים, עמדו למגינים בעד ספר התלמוד (כאשר ידענו מפי כתביהם) ומאז נשתקע הדבר, ויתנו כבוד לתורה. ועתה לשמע אוזן שמענו חדשים מקרוב באו להתקומם על התורה שבע"פ, ויחפאו עליה דברים אשר לא כן ולהסב קיקלון על כבודנו, אנחנו הבאים בברית התורה שבע"פ.

אשר לזאת נתעורר התורני החכם ושלם מליץ מפואר זך הרעיון ובר לבב מוהר"ר **יעקב טוגענדהאלד** לאסוף דברי חכמינו הראשונים ולהעתיקם ללשון פלאניא, (ועוד הוסיף דעת לבאר במיטב הגיון דבריהם הנעימים בהערות יקרות). להראות לעין כל יפים, למען יראו בעליל איך יקר בעיני חכמי התלמוד גם החכמים אשר לא מבני עמינו, ולא עבר עליהם רוח קנאה ולא אהבת הנצוח, כאשר מצאנו בענין אחד שהיו מחולקים חכמי ישראל וחכמי האומות, אח"כ נמנו וגמרו, נראין דברי חכמי אוה"ע. והזהירו על כבוד המלך ושריו כי הוא בחיר ה' ומיד הממליך מלכים נתן לו המלוכה, ושלמה אמר "ירא את ה' בני ומלך„ להזהיר את העם אשר גם בחדרי משכבם וברעיונם ייראו מאת כבוד המלך כמו יראת ה' אשר אין נסתר מעיניו:

והנני מקריב תודה ורב ברכות, לאיש אמונות רב תבונות מהור"ר **יעקב טוגענדהאלד** אשר נשא רוחו אותו בחכמה לקרב אל מלאכת הקודש הזאת, ובחנתי דבריו, ומצאתי כולם אהובים כולם ברורים כולם מתאימות עם האמת הנטוע בשכל הישר טרם עוותו אהבת הריב, טרם עבר עליו רוח הקנאה. וכל איש ירא אלהים ואוהב דעת ומישרים הוא יברך את המחבר ויודה את דבריו.

הסכמה

ומי יתן איפוא ויכתבון מליו בעט ברזל, מי יתן ולעד בצור יחצבון ובדפוס יוחקו, למען יודע לשרי הממשלה יר"ה, ותנשא למעלה תפארת דברי חכמינו, והאזנתינו הנאמנה, היושבת בסתרי לבבנו לכבוד המלך והשרים עפ"י התורה אשר הורונו רבותינו ז"ל:

וה' ירצה פעלו, ורב שלום בחילו, וכל העם יבוא שלום על מקומו:
כי יפרוס ה' סוכת שלומו, על כל בני עולמו,
הלא כה דברי המדבר לכבודה של תורה ולכבודה של מלכות יר"ה,
יום חמישי לחודש כסליו שנת תד"ר לפ"ק פה ק"ק ווארשא יע"א.

הק' חיים דוידזאהן חופ"ק ווארשא

הסכמת הרב המפורסם חונה בק"ק סייני יע"א.

מודעת זאת בכל הארץ, מודעות רבות הנלבות פתחי שערים בספרי קודש, ויותר מהמה הרחיב הדבור כבוד הרב הגאון אמתי מופת הדור והדרו רבן של כל בני הגולה מוה"רר יחזקאל סג"ל לאנדא זצלה"ה אב"ד ור"מ דק"ק פראג, בראש ספרו נודע ביהודה מהדורא קמא ובספרו צל"ח, והעתיק בנו אחריו הגאון מהו"רר שמואל סג"ל לאנדא זלה"ה בראש נודע ביהודה מה"ת, וזה לשונו, אמר המחבר כבר נודע ונתפרסם בכל המקומות אשר הייתי שאני מזהיר ומוכיח ברוב הדרשות אשר אני דורש ברבים, להיות נזהר מאד בכבוד האומות אשר בזמנינו, ואשר אנחנו חוסים בארצותיהם ובמדינותיהם, וחייבי' אנחנו להתפלל בשלום המלכים והשרים וחיילותיהם, ולהתפלל על שלום המדינה ויושבי', וחלילה לנו להיות כפויי טובה אשר המה מטיבים עמנו ונותנים לנו מחיה ושארית בארץ, וגם אני מזהיר תמיד על הגזלה ועל הגנבה ומודיע כי אין חילוק כלל באיסור גזלה וגנבה בין ממון יהודי ובין ממון של אינו יהודי, הכל כמבואר בריש חבורי נודע ביהודה, והכל הולך אחר החתום שבכל מקום שנמצא בשום חבור דבר גנאי על עכו"ם או גוים או כותים וכיוצא בלשונותיהם הללו שלא תטעה לפרש על האומות הללו שבזמנינו, כי המפרש כן הוא טועה ומפרש שלא כדת של תורה, אבל הכוונה על האומות הקדמונים שהיו מאמינים בכוכבים ומזלות וכמו כת האלבא"ה שהזכיר הרמב"ם ז"ל בספר המורה, שאותם האומות אפיקורסים ומינים היו ולא הודו בחידוש העולם והכחישו כל המופתים והכחישו הנבואה, ולכן יזהר כל אחד בדברים האלה וישים אותם על לבו לזכרון, עכ"ל הזהב. והנה דבריו הקדושים א"צ חזוק כי אמת יהגה חכו ובצדק אמרי פיו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. אמנם להראות את יופי אמריו כי נעמו, ומתק שפתיו מדבש ונופת צופים מתקו, קם והתעודד גבר חכם בעוז הרב החכם השלם המליץ המפואר משכיל ומבין בשפת עברי ובלשונות העמים כ"ש מוהר"ר יעקב טוגענדהאלד נ"י, וקבץ כעמיר גורנה, מספרי קודש ראשונים ואחרונים, למען יהי' ליחזקאל למופת כי היטיב אשר דבר ועל אדני האמת והיושר דבריו הוטבעו. ולכן כל איש משכיל בשכל הישר יבוא ויחזיק טובה להרב החכם השלם דורש טוב לעמו

הסכמה

הנ"ל כאשר יוציא אי"ה לאור עולם המחברת אשר חבר בלשון עבר ומתורגם בלשון פלאניא (עם הערות יקרות אשר הערה לבאר מתק דבריהם בטוב טעם ודעת). ואל יעקב יהי' בעזרו להוציא לאור מאוויו, ויהללו בשערים את מעשה הספר אשר **כתב יעקב** לפ"ק. פי המדבר לכבוד התורה ולכבוד הממלכה והממשלה והשרים יר"ה.

יום ב' ח"י כסליו שנת תד"ר לפ"ק פה ווארשא יע"א ·

הק' יהודא בערק

WYJĄTKI

z dzieł hebrajskich powagę Religijną mających w przekładzie polskim poprzednio umieszczone, brzmią w oryginalnym języku hebrajskim jak następuje:

I

כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן · הרי זה מחסידי אומות העולם · ויש לו חלק לעולם הבא (1)

II

איזהו גר תושב · המקבל עליו שבע מצות בני נח · ויש אומרים המקבל עליו שלא לעבוד גלולים (2)

III

האומות היום מאמינים בחידוש העולם ובמעלות האבות ותורה מן השמים · גן עדן גיהנם ותחית המתים · ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר הותיר הפליטה הזאת אחר חורבן בית שני · כי לולא זה כבר מעדו קרסולינו ח״ו מן האמונה, לו היתה אמונת גלולים בעולם כמו שהיתה מקודם · (3)

IV

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ כו׳ כי באמת לי כל הארץ וכל העמים

( ) יד החזקה . הלכות מלכים פרק ח׳ סי׳ ת׳ .

(2) מס׳ עבודת כוכבים פרק ה׳ דף ס״ד .

(3) מאמר התחדות פרק ג׳

שלי הם · וכל המין האנושי יקר אצלי מכל הנמצאים השפלים כי הוא לבדו המכוון בהם · כאמרם ז"ל הביב אדם שנברא בצלם אלהים כו'· ודסידי אומות העולם יקרים אצלו בלי ספק· (1)

V

ואהבת לרעך כמוך · ר' עקיבא אמר · זה כלל גדול בתורה · בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה (קרבן אהרן) זה כלל גדול בתורה· שכולל תחתיו כל מה שבין אדם לחבירו מן המצות באמרו ואהבת לרעך כמוך . דמה דעלך סני לחברך לא תעביד· זה ספר תולדות אדם כלל גדול מזה · דאמר שלכולם אב אלהים וכולם בני אב אחד· ולזה אין להתגדל זה על זה ולא לשנוא זא"ז · וכוונת הכתוב לומר זה ספר התורה הוא מתולדות אדם הראשון שכולם בני אב אחד הם · והוא כלל גדול· משום דקרא ואהבת לרעך , הוא מחייב האהבה מצד הריעות לבד · אבל זה ספר מחייב אותה מצד האחוה שהוא חיוב יותר גדול · ועוד כי בזה הראה לנו שכולם בצלם אחד ובחותם אחד · והיא הצורה האלהות שהיא תחייב אותנו להתאחד בכל דברינו כשם שאנו אחדים בצורה האלהות · (2)

VI

ואלה האומות הם הצעה והקדמה למשיח המחוכה· להיות שכבר ידוע מהבלי הגוים שהיו קודם להן · שכל באי עולם היו עובדים צבא השמים· והיו סוברים בקדמות העולם· והיו להם דתות מגונות מאד מאד · ולא האמינו בשום תורה מן השמים ואפילו בתורת משה כלל · והאומות הבאות אחריהן קבלו ליסוד, תורת משה ונביאיו , והאמינו ברוב העקרים · וכאשר חזקה ידם ואחזו בכנפות הארץ· השמידו את כל העבודות זרות הקדומות המגונות כו' ועלינו לשבח אותם שעקרו אלו העבודות · (3)

---

(1) ר"ע ספורני שמות י"ט פסוק ה' :

(2) קרבן אהרן שמות י"ט פסוק י"ט .

(3) כוזרי מאמר רביעי סי' כ"ג .

VII

4 לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח · לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעמים · ולא כדי שינשאו אותם העמים · ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח · אלא כדי שיהיו פנוין בתורה וחכמתה · ולא יהיה להם נוגש ומבטל · כדי שיזכו לחיי העולם הבא ·

5 ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות · שהטובה תהיי מושפעת הרבה וכל המעדנים מצוין כעפר׳ ולא יהיי עסק כל העולם אלא לדעת את ד׳ בלבד · ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים סתומים · וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם · שנאמר : כי מלאת הארץ דעה את ד׳ כמים לים מכסים · (1)

VIII

ולא שבט הלוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו · והבינו מדעו לְהִבָּדֵל · לעמוד לפני ד׳ לשרתו ולעבדו לדעה את ד׳ · והלך ישר כמו שעשהו האלהים · ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם · הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה׳ חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים · ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללוים · הרי דוד ע״ה אומר · ד׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומך גורלי · (2)

IX

אפי׳ אינו ישראל שעוסק בתורה (לענין שבע מצות) הרי הוא ככהן גדול · (3)

וכי מה טיבה של דבורה שהיא היתה שופטת את ישראל בעת ההיא ומתנבאה עליהם · והלא פנחס בן אלעזר היה בימים ההם · מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ · בין ישראל בין אינו ישראל · בין איש

---

(1) רמב״ם הלכות מלכים פרק י״ב סי׳ ד׳ ה׳ .

(2) רמב״ם הלכות שמטה ויובל פרק י״ג סי׳ י״ג .

(3) בבא קמא דף ל״ח ע״א , סנהדרין דף נ״ט ע״א .

בין אשה · בין עבד ובין שפחה · הכל לפי המעשה שהוא עושה · כך רוח הקודש שורה עליו . (1)

X

יש היתר בזמן הזה להשביע הנוצרים , כי נשבעין בקדשים שלהם עוואנגעליום · ואע״פ שמזכירים שם שמים וכוונתם לישוע הנוצרי · מ״מ אין מזכירים שם עבודת גלולים · וגם דעתן לעושה שמים וארץ · ואע״ג דמשתפין שם שמים ודבר אחר · לא מצינו שאסור לגרום לאחרים לשתף · דלא הוזהרו ב״נ על השתוף · (2)

XI

אמונת הנוצרים הוסיפה לה גדרים להרחיק עצמן אף מן המותר לישראל · ואפילו מה שאין ערות לנו · וגם מה שהתירה התורה , להם אסורים · ומשבועת אמת ומאבק גזל מוזהרים · ולהם כמה מדות חמודות ומוסרים ישרים · ומנקמה ומשטמה ואפילו לעשות רעה לשונאיהם חסידיהם נשמרים · אשרם ואשרינו אם הם נוהגים עמנו כפי דתם שנצטווה להם בעוואנגעליום · שאם היו מקיימין אותם הצווים ·· ראוים לשבח גדול · ואז בודאי היינו מאושרים ומוצלחים בגלותנו זה · (3)

XII

כל הגונב משוה פרוטה ולמעלה עובר על לא תעשה · שנאמר לא תגנוב · ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון אינו ישראל · ואחד הגונב את הגדול או את הקטן · אסור לגנוב דרך שחוק או לגנוב ע״מ להחזיר או ע״מ לשלם, הכל אסור · שלא ירגיל עצמו בכך · ו אסור לגזול כל שהוא דין תורה, אפילו אינו ישראל אסור לגזלו או לעשקו · ( )

---

(1) תנא דבי אליהו התחלת פרק ט׳ :

(2) רבינו תם בתו׳ ורבינו ירוחם נתיב י״ז ח״ה .

(3) רסן מתעה מר׳ יעקב עמדן דף ע״ו ע״ב .

(4) רמב״ם וח״מ הל׳ גניבה פ״א סעי׳ א׳ וב׳ · (5) הל׳ גזילה פ״א ב׳ סעי׳ ב׳ .

XIII

אסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת אינו ישראל· כיצד לא ימכור לו בשר טריפה במקום בשר שחוטה · ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה וכו׳ ואפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת אסור · אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות· (1)

XIV

אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם· ואחד אינו ישראל ואחד ישראל שוים בדבר זה· הי׳ יודע שיש בממכרו מום יודיע ללוקח· ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור. (2)

XV

ומכל מקום באותן הגדורים בדרכי הדתות· לא נאמר כן· אלא אם באו לפנינו לדין · אין מעבירים להם את הדרך במלוא מחט · אלא יקוב הדין את ההר· אם להם אם לכשנגדן· נמצא שאף עובדי הגלולים שאינם גדורים בדרכי הדתות· אסור לגוזלן ולגונבן· ואם נמכר לו ישראל אסור לצאת בלא פדיון · וכן אסור להפקיע הלוואתו · ומכל מקום אין אדם חייב לחזור אחר אבידתו כדי להחזירה לו· ולא עוד שאף מי שמצא אבידתו אינו חייב להחזירה · שמציאה מקצת קנין היא וחזרתו דרך הסידות ואין אנו כפופים להסידות למי שאין לו דת · וכן טעותו אם טעה מאליו שלא מתחבולותנו ולא מהשתדלותנו · אין חיוב בהשבתו · ומכל מקום אם נודע לו עכ״פ חייב להחזירה · וכן אף באבידה כל צד שיהיה חלול השם בעבורה מחזירה ·

(ולענין פסק) הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדתות ועובדי אלהות על איזה צד, אף ע פ שאמונתם רחוקה מאמונתנו. אינם בכלל זה, אלא הרי הן כישראל גמור לדברים אלו, אף באבידה ואף בטעות, וכל שאר

---

(1) הלכות דעות פ״ק ב׳ סי׳ ו׳.

(2) ר״מב״ם הל׳ מכירה פ׳ י״ח, סי׳ ה׳ · גם בח״מ סי׳ רכ״ח סעי׳ ו׳.

הדברים בלי שום חילוק ׃ (1)

XVI

שאם החזיר (ישראל) האבידה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח כו׳ ׃ וכן הדין בהחזרת הטעות שטעה העובד גלולים מעצמו ׃ ואני כותב זאת לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו הא״י ולא הצליחו וירדו נכסיהן לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה (וכמו שכתוב בספר חסידים סי׳ תתרע״ה) ׃ ורבים אשר קדשו השם והחזירו מעות להאינו יהודי בדבר חשוב, גדלו והצליחו, והניחו יתרם לעולליהם ׃ (2)

XVII

דינר שנפסל כו׳ הנה אינו מותר לאדם שיקיים דינר או מעת שיחסר ממנו השתות אלא שיחתוך אותה, כ״ש שלא ישתמש בה או יטעת בה את העובד גלולים, וזה אשר ידמו ההמון האנשים וקצת מהיהידים, שזאת ההונאה מותרת עם העובד גלולים הוא טעות ודעת בלתי אמת ׃ אמר הש״ית בדין קנינו במוכר עצמו לעובד גלולים או לעבודת גלולים עצמה כמו שבא בפי׳ אמור וחשב עם קונהו (פ״ק ד׳ קי״ב) וכו׳ יגלום עליו, ת״ל וחשב, ידקדק עמו בחשבון, וענין יגלום, יערים עליו ויטעהו ׃ ואמרו א״כ דברה תורה בעובד גלולים שתחת ידך, ק״ו באינו יהודי שאינו תחת ידך ׃ וכך אינו מותר הביזוי והתחבולה ומיני הרמאות והאונאות והמעקיפים על האינו ישראל ׃ אמרו (חולין דף צ״ד) אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של ע״בד גלולים ׃ וכ״ש בדבר שיבוא לידי הילול השם, שזהו חטא גדול והגעה לאדם תכונת רעות ׃ ואלו הרעות כולן אשר ביאר הש״ית שהוא יתעב אותם ויתעב עושם, אמר (דברים כ״ה) כי תועבת ה׳ אלהיך כל עושה אלה, כל עושה עול ׃ (3)

(1) שטה מקובצת בבא קמא, מר׳ מנחם המאירי.

(2) חשן משפט באר הגולה סי׳ שמ״ד סעי׳ ב׳.

(3) פי׳ המשניות להרמב״ם כלים (פרק י״ב ו׳)

XVIII

אלה המצות

דפוס אמשטרדם בשנת (תע״ג לאלף הששי)

והמכתב מכתב אלהים הוא, לפ״ק. (דף ק״ו, ק״ז, ק״ח),

לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו, כו׳. ובטעם למצוה זאת ע״פ הפשוט ראיתי לא״א הגאון המפורסם זללה״ה, הולך בדרך ישרה שדשו בה רבים בתורה, שהיתה כוונתו ית׳ שנקנה בנפשותינו מדות הטובות והדיעות אלקיים, בהכרת החסדים ולהחזיק טובה עליהם, ושלא להיות כפוי טובה זה לזה, ומינה נילף חיובנו אצלו ית׳. בק״ו שאדם דן מעצמו, אם על המצריים שנשתעבדו בנו והטביעו בנינו במים ורדפו אחרינו אל המדבר, והאדומי שהחריב את בתינו ושרף היכלנו, ועשו כל מה שביכלתם כדי שלא יזכר שם ישראל עוד, עכ״ז להיות שישבנו בארצם, ומפני שבשם „אח„ נקרא, הוא עשו אבי אדום ליעקב, צותה תורה עליהם שלא נתעב אותם ונשלם להם גמול טוב, לקרבם ולא לרחקם, וע״י הנביא נאמר, דרשו את שלום העיר וגו׳, מכ״ש וק״ו בן בנו של ק״ו, דראוי לפתוח פתחא להאי גלותא, מהכא כי בפזורינו לא עזבנו אלהים, ויט עלינו חסד לפני מלכי ארץ ואיים רחוקים, שבזמן הזה מלכי אדמה שבאדמה אשר ישראל שרוים בקרב מלכותם יר״ה. בחסד אל מקבלים אותנו בסבר פנים יפות וברחמי אב, בחירות הנפש, לשמור ולעשות ככל אשר צוה ה׳ אלהינו אותנו. בחוקי ת״הק תורה שבכתב ושבע״פ ומגידיה חכמי האמת והצדק. ונוכף גם הוא שנותנין לנו הירות הגוף לסחור את הארץ כאחד מהם. שודאי ראוי להחזיק להם טובה ולהתפלל בעד שלותם. שכרם הטוב יהי׳ אתם מאת אבינו שבשמים. וכך הוא הובתינו מן התורה. וכן נאה לנו להכיר בטובתם והסדם כעל כל אשר גמלנו הש״ית על ידם. וכל פתי שיאמין ויאמר הפוך מזה הדבר שתורתנו מלמדת אותנו לרומותם ולגנוב את ממונם ולבקש רעתם ח״ו. אינו אלא טועה והוא דרך הש״ית לא ידע. כי צדיק ה׳ בכל

דרכיו · והוא ותורתו הקדושה הם המדריכים את בניהם בני ישראל בדרכים ישרים · ונתן לנו חוקים ומשפטים צדיקים · ובאהבתו אותנו לא היה לו לצוות לנו דברים זרים כאלו · להבאיש את ריחינו בעיני יושבי הארץ · כדי שח"ו יאספו עלינו והכונו · וזהו הדרך הישרה שכל חכמי ישראל האמתיים וראשי הקהילות דרכו ודורכים בה תמיד · להדריך את העם בדרך הישר הזה לבל יהיו נכשלים · ולעולם כל השתדלותם להסיר המכשולות מדרך הרבים · שאם אמתיות זה היה נודע ונגלה לעיני האומות, ודאי שלא היה עינם רעה נגד חכמי ישראל, והיו נותנין להם כל השליטה הנצרכת להעמיד הדת האמתית שהיא המדרכת והמייעצת יישובו של עולם העליון והתחתון · ואם איזה אויב ושונא מסביר להמון העמים דברים המתנגדים להאמת הזה, מובטחים אנו בחסד עליון, ובראשיהם שופטיהם ושוטריהם, המה בחכמתם אשר חלק ה' להם, יכירו וידעו כי רוע לבו ושנאתו ומיעוט אמונתו וחכמתו בעיקרי תורתינו, היא הגורמת לאותו עוכר ישראל לדבר דברים אשר לא כן צותה תורה לישראל · ולמה שטוענים שהתורה צותה "לא תחיה כל נשמה„ וכדומה לכתובים הללו · טענה שאין בה ממש היא · דלאו מכללא דתורה שבע"פ לבד אתמר לנו · אולם בפירוש התורה אמרה כי אין כל הכתובים הללו מדברים אלא על אותם הגוים משבעת העמים אשר ישבו בכנען, והיו מכעיכין לאדון כל הארץ הוא אדוננו אבינו שבשמים, בכל התועבות אשר היו עושים · ופוק חזי מאי דקמן שלמצרי ואדומי, אמרה תורה „ לא תתעב אדומי, לא תתעב מצרי„ וכי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום · וכשהיו צרים עליה ונופלת בידי ישראל צותה התורה להניח רוח אחת בלי מצור כדי שכל מי שירצה להמלט על נפשו שילך לו דרך אותו הרוח שניתן לרוח והצלה · כמבואר בהרמב"ם ז"ל · וקרבנות החג בשבעים פרים וכאלה רבות יוכיחו, היותינו מצווים להטיב ולא להרע · כי הקב"ה חס על בריותיו · ולמי שעינים לו לראות ראה יראה כי יהי' מן הטעם שיהי' רצונו ית' אינו אלא שישראל עם קרובו ילכו באורחותיו הישרים כדי שיתקדש שמו ברבים · וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' · עד שאמרו בתלמוד ערוך על פסוק כספו לא נתן בנשך אפילו ברבית דא"י · ואלו רבית הא"י היתה מצוה מן התורה לא היו משבחים

דבר זה שביטל מצות עשה שבה, ואשריו מי שלא בא לידי מדה זו ומכל שכן לידי גזל שבפירוש מוכח מדברי הגמרא ומפרשים שדעת אותם מרבותינו ז"ל שאמרו גזל האינו יהודי אסור, היינו מדאורייתא, דהכי קי"ל שגזל הא"י אסור הן מטעם שהתורה אסרה אותו בסתימת הדברים „לא תגנובו· ולא פרשה לפרט, וכיוצא, ועוד שהוא מבאיש את ריחינו ביושב הארץ, והגונב מהם קרוב לודאי שנקרא "רודף את ישראל„ ועוד בה איסור חמור של חילול ה' שנצטווינו עלי' "ולא תחללו את שם קדשי„ וכבר ידוע שעון חילול השם חמור מאוד עד שנאמר בו שאין לו כפרה עד שעת מיתה:

לכן שמענה ואתה דע לך, הזהר ושמור נפשך מאד, כי לפעמים עשיית נבלה אחת אנו רואים שמאוסה לפני הקב"ה יותר מכל העבירות החמורות שבתורה, כמו שריחוק עמון ומואב יוכיח, שריחקם הש"ית עד עולם ע"ד "אשר לא קדמו אותנו בלחם ובמים„ אף שלא היינו נצרכים להם· ולמצרי ואדומי לא ריחק עם היות שעשו לנו מה שעשו, ובכן אל יקל וימעט בעיניך לעשות נבלה כזאת בישראל, כי אם תחקור תמצא שגדולה היא בעיני המקום· ובפרט מתנמשך ממנה ח"ו. —

XIX

שאלות ותשובות מהרא"ת

הוא חלק ראשון מחבור תשובה מאהבה·

דפוס פראג 1809 (מבוא) כסות עינים· [דף ב', ג',]

אמר המחבר, מיום שעמדתי על דעתי שמעתי את תלונות האומות שמלינים עלינו, שנמצא בתלמוד וביתר חבורים, חרבת נאצה ושמצה על העמים, ובעבור זה גדלה השנאה, נקימה ונטירה יתירה· גם עלינו גם על התלמודים בבלי וירושלמי, ואני כל ימי גדלתי בין חכמי התורה· הרבה למדתי מרבותי ומספרי הקודש הראשונים והאחרונים יותר מהם, ומתלמידיי יותר מכולם, יגעתי ולא מצאתי שמץ דבר

המתנגד לאומות בזמן הזה · ואמרתי להדפיס הקונטרס הזה, כסות עינים, והוא לגלות העינים, לפקוח עינים העורות · לידע ולהודיע ולהודע כי סבו׳ מתנגדות לאמת נחלו מאבות׳ושנאת חנםשנאונו, ונהפכו הדברים, רבותינו בעלי התלמוד זכרונם לברכה צוו לנו, וזרזו אותנו להחזיק טובה לכל אום ואום שאנחנו יושבים בקרבם, ושלא לעשות עול ואון לכל עם ולשון בארץ · אף לאלה המזבחים ומקטרים לצבא השמים · ומכ״ש האומות מהרבה דורות ובזמן הזה · כאשר אבאר עשתי עשרה כללים, ומהם פרטים אין מספר ·

(א) דוד מלך ישראל אמר ברוח הקודש (תהלים קל״ה), כי ידין ה׳ עמו וגו׳ · עצבי הגוים כסף וזהב וגו׳ · בית ישראל ברכו את ה׳ · בית אהרן ברכו את ה׳ · בית הלוי ברכו את ה׳ · יראי ה׳ ברכו את ה׳ :

הנה הפסוקים האלה משוללי הבנה · אחרי שאמר, בית ישראל, בית אהרן ובית הלוי, המה כהנים לויים וישראלים · מי אלה יראי ה׳ ? הלא לא נמצא בכל העברים זולת שלש אלה · ואמרתי לבאר עם הקדמה מאור ישראל רבינו הגדול הרמב״ם ז״ל · (פ״ט מהלכות מלכים הלכה א׳) · על ששה דברים נצטוה אדם הראשון · על ע״ג · ועל ברכת השם · ועל שפיכת דמים · ועל גלוי עריות · ועל הדינין · ועל הגזל · הוסיף לנח אבר מן החי כו׳ עכ״ל · והוא מתלמוד (סנהדרין דף נ״ו ע״ב) לכן אני אומר, מי שנזהר באלו שבע מצות · אדם שמו · על שם אדם קדמאה, שהיה נזהר באלה המצות · והן הן הדברים הנקנים באמירה נעימה, דברי רז״ל (מס׳ ב״מ דף קי״ד ע״ב · כריתות דף ו׳ ע״ב) · אתם קרוים אדם ואין עובדי גלולים קרוים אדם · רצו לומר בזה, כי שם אדם מורה על מי שנזהר במצות השכליות הנזכרות · ועובדי גלולים אינם נזהרים, לכן אינם נכללים בשם אדם · ודע שכל א׳ מן האומות הנזהר בז׳ מצות האלה, יש להם חלק לעוה״ב. ולא עוד אלא בשם חסיד יקרא · וז״ל הרמב״ם פ״א מהלכות מלכים הלכה י״א · כל המקבל שבע מצות כו׳ · ועתה פקח עיניך וראה מה נעמו זמירות דוד המלך ע״ה · כי ידין ה׳ עמו וגו׳ · עצבי הגוים וגו׳, המתהללים באלילים ומשתחוים לצבא השמים ·

כאפס ואין · אבל בית ישראל שלא שמו בטחונם בעצבים · וכן בית אהרן הכהנים משרתי ה׳, והלוים שומרי משמרת, ויראי ה׳ המה חסידי אומות העולם, אשר שמרו שבע מצות. כולכם ברכו את ה׳, על שנזהרו משקוצי עובדי גלולים המשתחוים לשמש וירח ולכל כוכבי השמים · אם כן הדבר ברור כשמש · האומות בזמן הזה שומרים שבע מצות, ויש להם חלק לעוה״ב · וחסידים יקראו · (א)

(ב) וכי ישאל השואל: מה דינם לענין גזילה גניבה ועושק וכיוצא בהן · גם על זה אשיב ידי עליך, ואצרוף כבור הדין לאמתו · אסור מן התורה לגנוב או לגזול או לעשוק, מן השוה פרוטה ולמעלה, אפי׳ מעובד גלולים · ואם גנבו או גזלו או עשקו צריך להחזיר.

(א) אם גם המחבר היקר הרב הגאון מוה׳ אליעזר פליקלס זצ״ל נודע לתה״ה לגודל חריפתו ובקיאתו בתורתינו הקדושה, ובכל מקום שאינו סומך דעתו על אחד מהראשונים, לא הי׳ לו (כמדומה) מן הצורך להשען בחקירתו וסברתו על עמודים הישנים, בכל זאת כאשר העתקתי דבריו ללשון פולניא נפעם רוחי בקרבי ויראתי, אולי ימצאו אנשים נבהלים אשר יפגרו פיהם נגד פירוש הכתוב הנ״ל המסולא בפז והקולע לנקודת האמת והשלום, לאמר דברים חדשים המציא המחבר אשר לא שערום קדמונינו ז״ל. ולמען השקט רגשת לבי דרשתי וחפשתי באמתחות הראשונים למצוא סיוע לפירוש המחבר היקר זצ״ל, והודות לאל לא לריק עמלתי, יגעתי ומצאתי במדרש רבה מאמר אשר ממנו שאב הרב זצ״ל פירושו, כי שם (פרשת נשוא ז׳) בפירוש נאמר:

„הדא דכתיב ה׳ אוהב צדיקים וגו׳. כך אמר הקב״ה אני אוהבי אהב, וכן „הוא אומר כי מכבדי אכבד, הם אוהבים אותי ואף אני אוהב אותם, ולמה „הקב״ה אוהב צדיקים שאינן נחלה ואינם משפחה, אתה מוצא הכהנים בית „אב הם, הלוים בית אב הם, שנאמר בית אהרן ברכו את ה׳, בית הלוי ברכו „את ה׳. אם מבקש אדם להיות כהן אינו יכול, להיות לוי אינו יכול, למה „שלא הי׳ אביו לא כהן ולא לוי, אבל אם מבקש אדם להיות צדיק אפי׳ אינו „יהודי יכול הוא, שאינו בית אב, לכך הוא אומר, יראי ה׳ ברכו את ה׳, בית „יראי ה׳ לא נאמר, אלא יראי ה׳, אינם בית אב, אלא מעצמם נתנדבו „אוהבים להקב״ה. לפיכך הקב״ה אוהבם.

המעתיק

כמבואר מפורש בהרמב״ם פ״א מהלכות גניבה הלכה א׳ · ובהלכות גזילה פ״א ה״ב · וכן לענין שבועה אין הבדל בין אם נשבע לישראל או אם נשבע לאחד מעובדי תרפים · כאשר בארתי היטב בארוכה בחבור זה , (סימן כ״ו) ·

(ג) לא זו גניבה וגזילה וכיוצא בהן אסור , אלא אפיי גניבת דעת א׳ מעובדי גלולים אסור · דאמרו רז״ל (במס׳ חולין דף צ״ד ע״א) אסור לגנוב דעת הבריות , אפיי דעת עובד גלולים · וזה לשון הרמב״ם פ״ב מהלכות דעות ה״ו · אסור לגנוב דעת הבריות אפיי דעת ע״ג · כיצד לא ימכור לו בשר טריפה במקום בשר שחוטה כו׳ · ויותר מזה מבואר בהרמב״ם ריש פי ח״י מהלכות מכירה , וז״ל , אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם , ואחד ע״ג ואחד ישראל שוים בדבר הזה כו׳ , וכן הוא בשו״ע חו״מ סי׳ רכ״ח סעיף ו׳ , בלי חלוק , והסמ״ע שם ס״ק ז׳ הוסיף ביאור , וז״ל · אם יש מום במקח אעפ״י שאין בו אונאת ממון מ״מ הוה ליי להודיעו , והוא דומה לגניבת דעת דאסור אעפ״י שאין בו חסרון ממון , עכ״ל : ואם הדין כן לעובדי גלולים מכ״ש לאומות בזמן הזה (ובפרט באייראפע) דקי״ל לאו ע״ג נינהו ומקיימין ז׳ מצות , כמה גדול עון הגוזל או הגונב או עושק אותם בשוה פרוטה, ולאו גניבת ממון לבדו , אלא אפיי גניבת דעת , או לרמות במסחר וקנין וכ וצא בו אסור עפ״י התורה · כמו שבארתי :

(ד) הנה עד כה לא חזיתי ולא בארתי אלא מדברים הנוגעים בממון · אין הבדל בין ישראל לעם אחר · אבל אם ישאל השואל אם מותר לישראל לבוז א׳ מיתר האומות · או לשנאתו · אף אתה אמור לו כהלכות התורה· מלבד ששנו חכמים בל׳ המשנה (אבות פ״ד משנה ג׳) אל תהי בז לכל אדם, דייקי בלשונם ״כל אדם„ · מאיזה אומה שיהי׳, ואמרו עוד (שם פ״ב משנה י״א) ר׳ יהושע אומר , עין הרע , ויצר הרע , ושנאת הבריות , מוציאין את האדם מן העולם , ונקטו בלשונם בריות , כל הברואים במשמע , כולם יציר כפיו ית׳ · והוא על פי השכל , הלא בני אב א׳ כולם , ואיך יעלה על דעת הישר באדם להקל או לזלזל בכבוד

שום אדם באדמה , יהי׳ מאיזה עם שיהי׳ , ודבר זה מתורת משה למדנו , כתוב בתורה (דברים כ״ג ה׳) לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו , צא ולמד ק״ו , מה המצריים שהעבידו את ישראל וזרקו זכוריהם ליאור , עם כל זה אך בעבור שהי׳ לישראל אכסני׳ שמה , צותה התורה לא תתעב מצרי , ורבותינו בעלי התלמוד ז״ל למדו מזה בירא דשתית מיני׳ כו׳. האומות שאנחנו יושבים תחתיהם שלוים ושקטים, ורשות נתונה לנו לשמור לעשות ולקיים את כל דברי התורה , ולסחור בכל מיני מסחור . ולאמן את ידינו בכל אומנות ומלאכות, מי פתי חסר לב ומשוגע יעלה על לבו לנאץ ולגדף אומות האלה, אין זה כי אם רוע לב , והוא נגד התורה, היראה, והחכמה .

(ה) אמנם עדיין לא שמענו שהחיוב לדרוש בשלומם וטובתם כל הימים , ואביא ראיות ברורות , מן התורה , ומן הנביאים, ומן הכתובים , מן המשנה , ומן הגמרא. מן התורה , הנה עמון ומואב שהפירו ברית אדם . ולא קדמו בלחם ומים , ושכרו את בלעם , ולכך כתוב בהם (דברים כ״ג) לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך (ועיין רמב״ן שם) מה שאין כן אומה הנותנת לנו מחי׳ בארץ , אתה מחויב עפ״י התורה לדרוש שלומם וטובתם , ועוד אפי׳ עמון ומואב גופייהו , שהפירו ברית אחים , והיו עובדי גלולים , עכ״ז הדין נותן אם הם פותחים בחסד תחלה משלימין עמהם , כמו שאמר הכתוב , (שמואל ב׳ י׳ ב׳) ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד , וכן מבואר ברמב״ם פ״י מהלכות מלכים ה״ו . ושנוי בנביאים , ירמי׳ שלח בשם ה׳ לכל בני הגולה (ירמי׳ כ״ט ז׳) דרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה׳ כי בשלומה יהי׳ שלום לכם . ומשולש בכתובים , (עזרא ט׳ י״א) ארץ נדה היא בנדת עמי הארצות בתועבות הם וגו׳, לא תדרשו שלומם וטובתם וגו׳ , משמע אבל אומות שמעשיהם נאים ההולכים על דרך ישרה שיבור לו האדם , החיוב על כל איש ישראל לדרוש שלומם וטובתם . ומרובע במשנה , (אבות פ״ג משנה ב׳) ר״ח סגן הכהנים אומר , הוי מתפלל בשלומה של מלכות כו׳ (כאשר נוהגין בכל תפוצות ישראל) . ומחומש בגמרא (ברכות י״ז ע״א)

מרגלא בפומי׳ דאביי , לעולם יהא אדם ערום ביראה , מענה רך משיב חמה , מרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם , אפי׳ עם עובד גלולים בשוק , כדי שיהי׳ אהוב למעלה ונחמד למטה , ויהי׳ מקובל על הבריות כו׳ :

(ו) ועדיין חובת באור , אם רשאי ישראל לכרות ברית ידידות עם א׳ מאומה אחרת , אם גם הוא זוכר הברית וקיים במאמרו , אף על זה פקחתי עיני ולבי כל הימים · הסתכל בשלשת אבות , ואי אתה בא לידי שאלה זו · אברהם הי׳ עברי ראש המאמינים· ואבימלך מעובדי גלולים , וכתיב (בראשית כ״א כ״ז) ויכרתו שניהם ברית · ואחריו יצחק בנו עם אבימלך (שם כ״ו כ״ח) ואחריו יעקב בנו עם לבן (שם ל״א מ״ד), ואם תאמר קודם מתן תורה שאני · הבט נא וראה גם איש שלמה מלך ישראל כרת ברית עם חירם , כדכתיב (מלכים א׳ ה׳ כ״ו) ויהי שלום בין חירם ובין שלמה , ויכרתו שניהם ברית ·

(ז) ואם באלה לא יותרו ספיקותם · ותשאל לשמי והוא פלאי בעיניך , אם רשאים אנחנו בני ישראל להלוות מעות לענייי אומה אחרת בשעת דוחקם , או לפרנס ענייהם , ולעשות עמהם צדקה וחסד · שא עיניך וראה כתוב בתורה (שמות כ״ב כ״ד) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה · ואמרו במכילתא דר״י היה דורש , אם כסף תלוה חובה לא רשות · כמו שכתב רש״י במקומו · ואמרו בעלי התלמוד ז״ל (במסי ב״מ דף ע״א א׳) עמי ואיש מעם אחר , עמי קודם · עני ועשיר , עני קודם כו׳ · והרי הדבר פורש שעפ״י הדין אנחנו חייבים להלוות , אלא שיש לישראל משפט הבכורה ודין קדימה · אבל אם ישראל אין צריך הלואה וא״י צריך , או אם יד ישראל משגת להלוות את שניהם · החיוב להלוות לאינו יהודי · ודון מינה שהחיוב לתת לענייי א״י צדקה · כי הנה אמרו רז״ל (שבת דף כ״ג ע״א) גדול המלוה יותר מן העושה צדקה · ועתה הדעת מכרעת , אם החיוב להלוות , צדקה מיבעיא :

(ח) וחכמי המשנה והתלמוד הוסיפו (גיטין דף נ״ט ע״ב) תנינא אין ממחין ביד ענייי א״י , בלקט שכחה ופאה , ואמרו

בתלמוד שם (דף ס"א ע"א) מפרנסין עניי א"י עם עניי ישראל . מבקרים חולי א"י עם חולי ישראל · וקוברים מתיהם עם מתי ישראל מפני דרכי שלום , ודרכי שלום דאורייתא היא , דכתיב בה (משלי ג' י"ז) דרכיי דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, כדאמרו (שם דף נ"ט ע"ב) בגמרא , וכן מצינו בדוד מלך ישראל ע"ה ששלח מנחמים לחנן, כמבואר (שמואל ב' יו"ד ב') ·

(ט) ואם בכל זאת לא שב אפו של שואל וישאל אם המלכות עושה מכס על שום דבר , אם יש היתר לאיש ישראל לעשות תחבולה וערמה להבריח את עצמו מן המכס הזה : בוא ואראך מה שכתוב (בחו"מ סי' שס"ט סעי' ו') מכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב , אפי' צוה שישראל יתן יותר , מ"מ מקרי דבר קצוב לכל איש ודינא דמלכותא דינא , והמבריח המכס הזה עובר על לא תגזול הכתוב בתורה, מפני שגוזל מנת המלך , בין שהיה מלך ישראל בין שהי' מלך א"י , ודין זה שרשו ממסי ב"ק פי הגוזל·

(י) אמור מעתה אם אלו דינים נאמרים לעובדי גלולים עוברי רצונו ית', לעושי רצונו המה האומות בזמן זה ששומרים שבע מצות ובשם חסידים נקראים , על אחת כמ"ו · וכל ההולך ישר ישפוט מישרים, כל הנאצות ושמצות ושמות הבזויים וכל האלות הכתובות בספר התלמוד ובכל חבורי ישראל , המה על האומות הקדמונים שכבר עברו שעשו כל התועבות אשר שנא ה' , כמו הצבאיים (כמבואר ברמב"ם פ"א מהלכות ע"ג , ובפי' המשנה מסי ע"כ (דף נ"ד ע"ב) ובמורה פי ק"ט חלק ג') וכיוצא בהן עובדי תרפים ושקוצים , אשר החריבו מקדש ה' , והרגו חסידי עליון, ועליהם אמר דוד (תהלים ע"ט ו') שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו , כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו · ואף כי עתה תהלה לאל נאבדו עובדי גלולים ואין זכרון לראשונים אשר עבדו לבעל פעור ומולך וכיוצא , עכ"ז מצוה לפרסם קלונם ברבים , אולי נמצאים עוד באיים ובארצות רחוקות עובדי כוכבים וגלולים, ושלא יפוצו עוד רשעים בעולם ויתהללו באלילים וילכו אחרי הבלי הגוים ההם ויהבלו · כמו מאמיני שבתי צבי מודח שמגששים

האלהות ומאמינים גם בחלומות גם בתרפים, ומלמדים זכות על עגלי ירבעם. והארכתי במקום אחר:

(יא) אפי׳ אלה אשר לא ידעו את ה׳. ומחזיקים באזני שבתי צבי שבור, יאות להתפלל עליהם שישובו מדרכם הרעה. ומה נאוו דברי רבותינו ז״ל (ברכות דף יוד ע״א) הני בריוני דהוי בשבבותי׳ דר״מ כו׳ קא בעי רחמי עלייהו כי היכי דלימתו. אמרה לי׳ ברורי׳ דביתהו מה דעתך, משום דכתיב יתמו חטאים וגו׳ מי כתיב חוטאים כו׳ אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה כו׳, ויהיו כל יושבי תבל באגודה א׳ לקרוא כולם בשם ה׳ אלהים חיים ומלך עולם, ולעבדו שכם אחד, ביום ההוא יהי׳ ה׳ אחד ושמו אחד:

XX

ספר הברית

מאמר י״ג אהבת רעים פ״ה

אמנם לדעת אם אנו חייבים עלי׳ מן הכתוב, נאמר, כי פקד ה׳ את עמו עלי׳ מפורש, והתורה מחייבת אותנו זאת באר היטב. כמו שכתוב ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י״ט). ואין הכוונה בו לישראל דוקא, שאלו הי׳ כן הי׳ כתוב, ואהבת לאחיך כמוך, או ואהבת לבני עמך כמוך, אבל הכוונה בו לרעך שהוא אדם כמוך. ועוסק ביישובו של עולם כמוך. וכל האומות במשמע. שהרי חז״ל לא מעטו מרעך בפסוק זה, אהבת רעים מן האומות ולא דרשו בו דבר כאשר דרשו ומעטו באיזה ענינים אחרים. כי כלל זה נקוט בידך שחז״ל לא דרשו דבר הן למעט או לרבות כאשר עלה על לבותם כי אם במקום אשר הי׳ קבלה בידם שפסוק זה בא למעט או לרבות, ושם דרשו כפי קבלתם אם מעט אם רב, לא במקום אחר אפי׳ אם נכתב תיבה ההוא ולשון ההוא פעמים רבות בתורה. ומצינו בכתוב שאף הא״י נקרא ריע כמו שכתוב וחושי הארכי רעה דוד (שמואל ב׳ י״ו) ואחז״ל כי חושי נכרי הי׳ כמו אתי הגתי אשר עם דוד בברחו מפני אבשלום בנו ג״כ נכרי הי׳. ולא מלבי אני אומר קרבו עמים

רק מפורש נמצא בדברי איש אלהים קדוש ר׳ חיים וויטאל ז״ל בספרו שערי קדושה (חלק א׳ שער ה׳) וזה יכתוב ידו שם „ ויאהב את כל הבריות אפי׳ לאינו יהודי עכ״ל· וכן נמצא מפורש בתניא דבי אליהו (פרק ט״) שאמר אליהו לאיש אחד יהודי שמכר לאינו יהודי א׳ ארבעה כור תמרים, ומדד לו בבית אפל רק את חמחצה ונתן לו, ואמר לו אליהו בני כתיב לא תעשוק את רעך· (ויקרא י״ט) רעך הרי הוא כאחיך ואחיך הרי הוא כרעך, עכ״ל· וד.ד שאמר משנאיך ה׳ אשנא תכלית שנאה שנאתים (תהלים קל״ט) על זה אמרו חז״ל (פ׳ כל כתבי דף קט״ז) שזה נאמר על המינים והאפיקורסים שמכירים וכופרים לא על האומות:

ולא יקשה בעיניך ואל יהרהר לבך דבר בראותך אחד או שנים מהמפרשים הבאים באיזה פסוקים למעט או להוציא מןהכלל· כי באמת המיעוט והשלילה מאהבת רעים נמשכין רק לשבעה האומות שישבו בימים ההם בארץ ישראל, שהיו אכזרים זה על זה ולא היה בהם אהבת חברת מין האנושי· ולא די שלא היו עוסקים בישובה של עולם אלא הי׳ עוסקים ברצוח וגנוב ונאוף אלמנה וגר יהרוגו ויתומים ירצחו, כאשר כבר זכרנו למעלה (פרק א׳ מאמר זה) שהעוסקים בהשחתת עולם יצאו מכלל אהבת רעים וכל העבודות אשר לאלהיהם הי׳ ג״כ השחתת עולם כי גם בניהם ובנותיהם ישרפו באש לאלהיהם, גם לרבות אבותם· וביום אידם היו נכנסין אנשים ונשים הרבה בבית אחד גדול וחשוך ויבאו האנשים על הנשים כפי המזדמן ויטמאו במעשיהם· ויזנו במעלליהם, ותחנף הארץ בדמים ומלאה הארץ חמס ומזימה ותועבות, והיו מפסידים הקבוץ ומהבלים ברית החברה ומשחיתים ארחות עולם: וברעתם הצמיתם ה׳ וצוה להכרית מארץ זכרם ויאמר השמד! כמו שכתוב לא תחיה כל נשמה (דברים כ׳) למען לא יתערבו בגוים ההם ולא ילמדו ממעשיהם· כמו שנאמר כי החרם תחרימם החתי והאמורי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר צוך ה׳ אלהיך למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם (דברים שם) כמו הרופא המומחה שמצוה לחתוך אבר מן אברי האדם בראותו שיש בו צרעת ממארת והלי

רע לאין מרפא אשר יוכל להתפשט בשאר כל האברים וימות· ועושה זה לטובת האדם למען יציל שאר כל האברים וכל גוף האדם וחי· ולא צוה ה׳ ככה על שאר כל האומות שהיו בימים ההם כנאמר, והי׳ אם שלום תענך ופתחה לך והי׳ כל העם הנמצאו בה והיו לך למס ועבדוך (שם), כאשר לא כוונה תורה באמרה לא תכרות להם ברית (דברים ז׳) כי אם על העמים שישבו בימים ההם בארץ ישראל לא על שאר האומות, שהרי שלמה כרת ברית עם חירם מלך צור שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים א ו) ומכל שכן שאין הכוונה על העמים שבדורות אלו שיודעים את אלהי השמים ואינם עובדים כוכבים ומזלות, ועל השתוף לא נצטוו בני נח, וגוים שבחוצה לארץ לאו עובדי ע״ג הם ומותר בזמן הזה לשאת ולתת עמהם ביום חגם כנזכר ביו״ד הלכות ע״ג (סימן קמ״ח) ולמחזיקים בשבע מצות יש להם חלק לעו״הב· כמ״ש הרמב״ם ז״ל בהלכות מלכים (פרק ח׳) ובאגרת הרמב״ם (בדף ה׳), הוי יודע דרחמנא לבא בעי ואחר כוונת הלב הם הדברים, ועל כן אמרו חז״ל אפי׳ גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, ואין בזה ספק כי אדם הראשון ונח שלא שמרו התורה כלל לאו בני גיהנם הם, והם במעלה העליונה״ עכ״ל: וכל האומות בזמנינו אוהבי אדם וישרי לב רחמנים וגומלי חסדים ועושים משפט לעשוקים, מגן הם לכל החוסים בצלם, ולכל הגרים בארצם למכסה עתיק ועוסקים בישובה של עולם· וירמי׳ שאמר ״שפוך חמתך על הגוים, מפרש בעצמו ואמר ״אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו (ירמי׳ יו״ד) כאנשי הודו ויאפאן העובדים לאש ולמים הנקראים (היידין), אבל צוה כמו כן על עמו בני בחוניו להכות מעיר ה׳ כל פועלי און המשחיתים הקיבוץ· כמו אם ימצא בתוכם איש אשר ירצח את רעהו בזדון וארב לו וקם עליו והכהו נפש, וכדומה המפסיד ברית החברה, ואמר מעם מזבחי תקחנו למות, (שמות כ״ד)

XXI

כתב הגאון מוהר' יעקב עמדין בספרו **לחם שמים** על פרקי אבות (נדפס באמשטרדם בשנת תקס"ח לאלף הששי) פרק ד' משנה י"ד, וזה לשונו.

כל כנסי' שהיא לשם שמים סופה להתקיים וכו'.

לשואל, שישאל ויקשה על זה משתי הכתות החולקות עלינו כו', וכל אחת מכחשת חברתה כו', נשיב: אל תתמה על החפץ, כי גבוה מעל גבוה שומר את הדבר, אלהים חשבה לטובה. ולפי הנראה פשוט, אין כאן נגוד למשנתינו זאת, כי בערך אומות העולם אשר היו לפניהם שלא הכירו את ה' וכפרו בעיקר, ועבדו עץ ואבן, ולא ידעו אלוה בעל יכולת ומוחלט בעולם, ולא שכר ועונש וגמול עוה"ב. תקרא כניסתם (משתי הכתות הנ"ל) גם היא לשם שמים. לפרסם האלהות בעמים, ובמרחקים יזכרוהו. להודיע שיש שליט בשמים ובארץ, מושל ומשגיח, משכיר ומעניש (וקבלו עליהן שבע מצות, מלבד הרבה מדות טובות שאשרו וקיימו על עצמן) מנבא את בני האדם הטובים והישרים אשר התקדשו למדי, ונותן על ידיהם חוקים ומשפטים צדיקים להתנהג על פיהם, וכהנה רבות עמהם משרשי האמונה אשר קבלו מאתנו. ונתודעו על ידם דברים יקרים הללו, שהם חפצי שמים ודאי, באיים הרחוקים ובאפסי ארץ, על כן נתקיים בידם דבר כניסתם עד עתה, כי נתנו כבוד לה' אלהי אמת ולתורתו. והודיעו כבודו בגוים אשר לא ידעוהו ולא שמעו את שמעו. לפיכך לא יקופח שכר כוונתם הטובה לשמים, ורחמנא לבא בעי. ושתי המשפחות אשר בחר ה' להכניע עמים רבים תחתיהם להביאם בעול האמונות והדעות ההכרחיות לישוב העולם (ותיקון הקבוץ המדיניי), לא הביא צואריהם בעול תורה שלא קבלוה אבותם, כי לא עמדו רגליהם על הר סיני ולא נצטוו עליה, גם לא היו עבדים במצרים. ע"כ לא נתחייבו בתרי"ג מצות, ואם משתפים שם שמים ודבר אחר, לא במרד יעשו

כן · מנהג אבותיהם בידיהם , וכבר ארז״ל שלא נצטוו בני נֹחַ על
על השתוף · גם יצאה מהם טובה גדולה לפליטת בית ישראל
הנמצאה , כי לולא הם כבר כלתה חרוה , אבדה תקותינו בין
האומות השונאות את ישראל מחמת קנאת הדת , לולי ה׳ שהיה
לנו הקים חכמי נוצרים וישמעאלים , המלמדים זכות עלינו
בכל דור , מחמת שתוף התורה האלהית , אחת היא להם שֶׁבָּנוּ
עליהם מבצריהם , ואע״פ שכמה וכמה מתטפשים עמדו עלינו לכלותינו ,
וחשבו לבלענו חיים גם טרפו רבים מאתנו בעלילות שקר , נגד זה
עמדו פקחים שבהם כאריות נגד כל הקמים עלינו לרעה , ובפרט
חכמי נוצרים החוקרים תמיד אחר האמת , מצאו שאין עלינו אשם
בהיותינו מתחזקים לשמור ולהחזיק תורת אלהינו בידינו · על כן
היו למחסה לנו · ותחשב להם לצדקה ·

ודעו וראו אַחַי ! כי חכמי הנוצרים היקרים , לא לבד שחוקרים
ודורשים בתורה שבכתב ומפרסמים כבודה , ובכל העולם הרימו
לה דגל , אך גם לתורה שבע״פ היו למגן ולמחסה · עמוד נכון
למועדי רגל , כי בעת שחשבו אנשים רעים וחטאים מִשֶּׁלָּנוּ , לכלות
התלמוד ולאבדו מן העולם , קמו פרקליטין טובים משלהם והצילוהו ·
כמ״ש בספר החיים , וז״ל , שמעתי מזקני הארץ , כי בימים שעברו
עמדו איזה רשעי עמנו ושלחו ידם ולשונם בכלי חמדה זו (התלמוד)
וחשבו לתת אותו לשריפת אש , מפני לעג הדברים התמוהים שנמצא
בו לפי מיעוט שכלם , וכמעט שגמרו מזמתם הרעה , עד שהעיר ה׳
רוח חכם נוצרי אחד שעמד בפני השרים והעמים ולמד זכות
על הספר הקדוש הזה , באמרו · שהאגדות התמוהות שנמצאו בו ,
הן דוגמת העשבים המרים והסמים הממיתים שנמצאו בחנויות
הרוכלים עם שאר בשמים ראש , שגם הם לתועלת גדול לרפואות
האדם כמ״ש שהע״ה (משלי ך׳ ל׳) חבורות פצע תמרוק ברע ,
שפירושו שכל דבר רע כמו פצע וחבורה אין למרק אותו ולגרשו רק
ע״י רע כמוהו , רק שאין מוכרים דברים הללו אלא לרופאים מומחים
לרבים , שיודעים להשתמש בהם במקום הראוי , כך כל מליצת
החכמים ז״ל וחידותם הם ליודעים חן , ומות ומכשול לכסילים

ההולכים בחושך · וייטבו דברי החכם הזה המליץ טוב בעיני המלך והשרים , ויצאו המלשינים בפחי נפש» ע״כ · וכיוון באמת בטענת זאת למה שאמרו חאלקיים בעצמם , שהמשילו גם התורה בכללת לסם חיים ולסם מות , כמו שאמרו ז״ל , למאן דזכי , סמא דחיי , למאן דלא זכי , סמא דמותא , וכן יפה אמר שהרע אין לו מירוק אלא ע״י רע , שכן אמרו חז״ל , ברא הקב״ה זבוב לצרעה , יתוש לנחש , נחש לחפפית , וכן נודע בשחין רע ר״ל שאין לו תקנה אלא בכסף חי , שהוא בהתחברות סם מות הגדול והחזק , והיודעים למתקו ולתקנו עושים ממנו מרפא עצום לחליים רעים מאוד ·

אמנם רבים מחכמי הנוצרים הפליגו מעומק חכמת רז״ל באגדות שנהגו דרך חכמי קדם לדבר בחידות , ולעגו על היהודים המאוחרים שמבזים דברי קדמוניהם , אוי לאותה בושה וכלימה , וכמה חכמים מהם גדולים ונשגבים היו מליצים טובים לישראל ולאמונתם ולתלמוד תורתם · וביחוד , פפא דרומא אלעקסנדר , גרעגאריווס , סיקסטוס , גם אויגוסטין , יוסטיניוס , בערנארדוס רייכלינוס , וזולתם רבים שהצילו את ישראל מפחים אשר טמנו הצוררים להם , ובטלו כמה גזירות רעות נגד אמונתנו ·

ועוד צא ובחון מעשי ה׳ הגדול אשר עשה עמנו להפליא בגלותנו הזה , שכמעט נשתכחה תורתינו לולא אדונים רבים וגדולים שנתנו לכסף מוצא , וקבעו בדפוס כל ספרי הקודש הנמצאים בידינו ׳ מקרא , משנה , גמרא , מדרשים , פוסקים , ספרי דקדוקי ספרי קבלה , ספרי מוסר , דברי חכמה , חדה ומליצה ושיר , ובטבע ושארי חכמות , ובכלל כל החבורים הראשיים הם שהוציאום לאור עולם בתכלית היופי , ולולא זאת לא היתה יד א׳ מאלף משגת אל אי מהספרים הקדושים והחבורים היקרים , ע״כ בודאי חייבים אנחנו להם תשואות חן · ושבח להאל יתברך שמו , כי למחיה שלחם ה׳ לפנינו ·

XXII

מהגביר היקר והנכבד הרבני המופלג והמשכיל מן זלמן פאזנער נ״י

כל איש חכם לב, אשר הכין לבו לדעת אורח ישרים עפ״י חוקי התורה אשר היא לנו למורשה, לא יעלה ברעיוניו לחשוב על הגוים וממלכות זמנינו בחלק איראפא, שהמה העובדי גלולים אשר היו בימי קדם. הלא אנחנו חוסים בצלם, ובשלומם שלום לנו, יודעים את ה׳ אלהים. געלה נפשם בשקוצי הקדמונים, מדותיהם ישרות. כאשר כבר העידו גדולי ישראל לעיני בני עמם בפתיחותם לכל ספר אשר בשם "מודעה" יכונת, עפ״י מוסדי עוז בהתלמוד בבלי, אשר הגוים בזמן הזה אינם עובדי גלולים, (1) ותמך דעת הלזה, רבינו יעקב אחד מיוחס מבעלי תוספת. ורבינו אשר, ורבינו ירוחם, ואחריהם התחזיק גדול שבאחרונים. אשר בכל תפוצות ישראל הלכה כמותו נגד החולקים עליו, הלא הוא רבינו משה איסרלס, (2) פסק להלכה אשר הגוים והממלכות אשר בשם "נוצרים" יכונת אינם עובדים עבודת גלולים, רק את ה׳ המה יראים ואלהים אמת המה עובדים בשתוף. ובן נח אינו מוזהר על השתוף כמו שאינם מוזהרים על כל תרי״ג מצות אשר קבלו ישראל על עצמן וזרעיהם בהוציאם ה׳ מבית עבדים ממצרים, רק מוזהרים על שבע מצות אשר קבל נח עליו ועל זרעו בהצילו ה׳ ממי המבול.

אמנם לא כולם יהכמו, כי ימצא בינינו אנשים אשר ידמו בלבבם כי דברי "המודעה" נאמרה רק למראית עין לחנוף את הגוים והממלכות, ואולי רעיון כזב כזה נצמח להם מן איזה מחבר. אשר לא ידע שורש הדין של הגדולים הנזכרים, ויחשבו שגם לאינו יהודי אסור העבודה בשתוף. לזה לא אוכל להמלט, לקרב המשפט הזה נגד השמש, למען ידעו ויבינו עדת ישורון מגדולים עד קטנם, אשר תורת אמת היתה בפי רבותינו הנזכרים, עפ״י פסוקי נביאים

(1) חולין דף י״ג ע״ב וברוב מקומות בש״ס.

(2) בש״ע א״ח סימן קנ״ו.

והתלמוד · ואז בעיניהם יראו ולבבם יבינו , אשר כל האמור באיזה מחבר מן האחרונים מתנגד לדעת הנזכר , הוא טעות , שקר גמור , וזאת הוא , (1) אמר רבי יוחנן , אלמלא וא"ו שבהעלוך לא נשתייר שריד ח"ו , כתנאי אחרים אומרים אלמלא ו' שבהעלוך לא נשתייר כו' , אמר להם רשב"י והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם , שנאמר בלתי לה' לבדו (2) אלא שאיוו לאלהות הרבה , (ו"ל מנהיגים בכח השם ב"ה כמבואר בגדולי המפרשים על התורה והתלמוד) , ואין ספק שגם ר' יוחנן והתנאי סוברים ומודים לזה , שהעבודה בשתוף אסור לישראל מן הפסוק הנזכר , כי לא השיבו דבר על קושית רשב"י , וא"כ לדעתם למה נצולו אם עבדו בשתוף , רק חאמת יורה דרכו דמצינו במכילתא (הובא ברש"י ורמב"ן פ' משפטים) פלוגתא דתנאים אם הפסוקים מן ואל משה אמר (3) עד סוף הפרשה במקומם נאמרו בפרשת ואלה המשפטים אחר קבלת עשרת הדברות והדינין של פ' ואלה המשפטים , ואחר זה צוה ה' אל משה עלה אלי ההרה (4) וישב שם ארבעים יום , וטרם רדתו מן ההר עשו ישראל את העגל , או שלא במקומם נאמרה והפסוקים מן ואל משה אמר בד' בסיון נאמרו · קודם ציווי עשרת הדברות , ועלה משה להר · ויבא משה ויספר לישראל את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויענו כל העם נעשה ונצטוו לעת הזאת רק מצות פרישה והגבלה , שבע מצות בני נח ומצות שנצטוו במרה , ובששי בסיון נתנו עשרת הדברות , אח"כ היה הדבור עלה אלי ההרה , וישב שם ארבעים יום , וטרם רדתו מההר עשו העגל , ואחר עשיית העגל ירד משה מההר ולמד לישראל כל הדינין של פ' ואלה המשפטים , עם שאר המצות אשר קבל מסיני ·

ועתה בין תבין את אשר לפניך , לדעת האמור במכילתא אשר במקומם נאמרו , צדקו דברי רשב"י אשר הקשה הלא כל המשתף ש"ש לד"א

(1) סנהדרין דף ס"ג עמוד א' .
(2) משפטים כ"ב י"ט .
(3) משפטים כ"ד א .
(4) שם כ"ד י"ב .

נעקר מן העולם · כי כבר היו ישראלים מצווים על השתוף בשעת עשיית העגל, כי כבר שמעו פ׳ ואלה המשפטים אשר שם (ו) נאמר זובח לאלהים יחרם בלתי להי לבדו, ולדעת השני במכילתא שלא במקומם נאמרו, ואחר עשיית העגל למד משה לישראל הדינין של פ׳ ואלה המשפטים כאמור למעלה, א״כ בשעת עשיית העגל לא שמעו עוד את הציווי ״בלתי הי לבדו״ ולא היו מוזהרים על השתוף צדקו דברי ר׳ יוחנן אשר אלמלא ו׳ שבהעלוך (שהוא לשון רבים) לא נשתייר שריד, כי עבודת העגל היה בשתוף, ועוד לא היו מוזהרים, לזה לא נעקרו מן העולם, ולפי זה לדעת כל התנאים אחר ששמעו הצווי של ״בלתי לה׳ לבדו״ כל ישראל מוזהרים על העבודה בשיתוף רק מחלוקתם באיזה זמן ישראל נצטוו על זה, אם קודם עשיית העגל או אחרי כן · ומה נעמו וצדקו דברי רבותינו הנזכרים אשר הגידו שאינו יהודי אינו מוזהר על השתוף היות עד היום הזה אינו מחויב לקיים חוקי התורה, וגם הישראלים קודם קבלת ציווי של ״בלתי לה׳ לבדו״ לא היו מוזהרים על עבודה בשתוף · לזה אינו יהודי שוה לישראלים שהיו קודם הצווי של ״בלתי הי לבדו״ ומותר להם העבודה בשתוף · ולזאת קבע הרמ״א להלכה בשו״ע אורח חיים סי׳ קנ״ו כדעת ר״ת, ורא״ש, ורבינו ירוחם, ואין להסתפק עוד · גם הגאון אמת מוהר״ר אלי׳ מווילנא ז״ל בביאורו על השו״ע סי׳ הנזכר, פסק כן אשר רק ישראלים מוזהרים על השתוף מהצווי של ״בלתי ה׳ לבדו״ ואינו יהודי אינו מוזהר על השתוף · ואחריו החזיק הגאון מלבוב בספרו ישועת יעקב על או״ח פסק כן וחלק על תשובת שער אפרים הנוטה לדעת אחרת :

ועפ״י הדברים האלה לדעת רשב״י השלשת אלפים אשר נפלו בחרב ואשר מתו במגפה הם היו החוטאים ביותר, שעבדו להעגל וחשבו את העגל לאלוה, והכשרים אשר נצולו חשבו את העגל למנהיג בכח השם ולדברי ר״י החוטאים ביותר ומתו חשבו את העגל בעצמו לאלוה, כי הם היו הערב רב אשר היו בתוך בני ישראל · ומעט

(ו) משפטים כ״ב י״ט,

ישראל, אשר עשו כתועבות מצרים לזבוח ולעבוד למזל שור והכשדים אשר נצולו עבדו את העגל בשתוף ולזה נצולו · כי לעת הזאת לא היו עדיין מוזהרים על השתוף כאמור · וכן נראה בעליל בגדולי המפרשים אשר כל בית ישראל נשען עליהם · רש"י ורמב"ן ואבן עזרא ורשב"ם וכדומה, (בפרשת משפטים וכי תשא)

ואף כי דברים האלה הם ישרים למוצאי דעת התורה · אציג לפניכם עוד ראיות חזקות שאין עליהם תשובה, בנחמי' (1) כאשר התוודו על דרכם הרעה אמר "עשו להם עגל מסכה ואמרו זה אלהיך ישראל אשר העלך" כל הרואה ישתומם מדוע התוודו בלשון יחיד "העלך" ולא התוודו בלשון האמור בתורת משה "אלה אלהיך ישראל אשר העלוך" לשון רבים? רק כוונו לדברינו הנזכרים כי הם התוודו על החוטאים בלבד, ובאמת החוטאים חשבו את העגל בעצמו לאלוה בלי שתוף שם שמים · לזה התוודו ואמרו בלשון יחיד "העלך", כמחשבת החוטאים, אשר עבדו את העגל בשתוף ש"ש לא חטאו כ"כ לעת הזאת כי לא נצטוו עוד ע"ז כדעת ר' יוחנן · גם יראה כל עין כי כנים אמרי מן הנאמר (2) את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים וסר המות מן האריות אשר השחיתו בהם טרם יראו את השם ב"ה,
„וחטאת ישראל עד יום גלותם מעל אדמתם הי' עבודת השתוף
„כפי מאמר שמואל (3) אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה'
„הסירו וכו' ועבדו את ה' לבדו ויציל אתכם, ויסירו וכו', ועבדו ה'
„לבדו · וירבעם אמר על עגלי הזהב (4) אשר העלוך
„בשתוף, כמו שאמרו ישראל קודם אזהרת בלתי לה' לבדו, והחטיא
„את ישראל, והוכיח אליהו הנביא אותם (5) ואמר עד „מתי אתם
פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' הוא האלהים לכו אחריו וכו',
„וכאשר הגלו ישראל משומרון בחטאת ירבעם, והושיב מלך אשור
„תחתם עמים אחרים אשר בתחלת שבתם לא יראו את ה' הרגו אותם

(1) כ"ט י"ח,
(2) מלכים ב' ד'
(3) שמואל א' י"ג.
(4) מלכים א' י"ב.
(5) שם שם י"ח.

„חאריות עד אשר הושיב שם מכהני שומרון אשר הגלה להורות אותם „ואת ה׳ היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים כמשפט הגוים אשר „הגלו אותם משם· והנה מפורש אשר הישראלים נשאו את עונם והגלו משם בעבור עבודה כזו, ועמים זולתם ישבו תחתיהם בשלוה כאשר „יראו את ה׳ אף כי עבדו את אלהיהם *)·

ואחרי הודעתי את כל זאת לכם, תבינו לאשורו, אם עוד עיניכם יחזו באיזה מחבר מן האחרונים מתנגד לדברינו הנזכרים, לא בצדק עפ״י דרכי התורה נאמרו, ודבריו טעות גמור, כי האמת עד לעצמו אשר דברי הנזכרים מיוסדים על אדני התורה והתלמוד ועל הגאונים אשר כל בית ישראל נשען עליהם· והנה כי כן העמים אשר בחלק איראפא אשר להם דת נוצרים · לאשר מכירים את ה׳ בורא כל, אין נגרע מעבודתם דבר מן שבע מצות בני נח, הלא הם־ דינין, ברכת השם, עבודת גלולים · ג״ע, שפיכת דמים, גזל · אבר מן החי (1). לא לבד אשר מחוייבים אנחנו לכבדם ולאהוב אותם ואסור לנו ליגע בממונם אף עפ״י טעות ואבידה · וכדומה · או להבריח המכס כמבואר (2) אשר ישראל העושה כן עובר על לאו דלא תגזול, רק עוד אנחנו מחוייבים להחיותם בעת דחקם, כי המה נחשבים עפ״י דת תורתנו הקדושה לגרי תושב גם בהיות ישראל שוכן לשבטיו על אדמתם· וביותר לעת הזאת אשר אנחנו מסתופפים בצלם· והתלמוד מלא מזה (3) אשר גר תושב המקיים שבע מצות בני נח מוטל עלינו להחיותו עפ״י דת תורת משה, וכן מבואר בפירוש בסמ״ע (4)· ואין צריך לקבל השבע מצות בפני שלשה חברים· רק איש פרטי הרוצה לקבל על עצמו השבע מצות, הבא מן אומה אשר אינם מקיימים השבע מצות, אולם אומה שלמה

---

*) המאמר מוסגר הזה (י״ד שורות) נעזב בהעתקה פולניה על דבר אשר הכותב השמיט אותו בל׳ עברי ולא נודע החסרון עד אשר יצאה ההעתקה מתחת מכבש הדפוס.

(1) סנהדרין דף נ ו.

(2) חו״המ סי׳ שפ״ח עפ״י הרמב״ם.

(3) מסכת עבודת כוכבים ס״ה וברוב מקומות בש״ס.

(4) חו״מ סי׳ רמ״ט ס״ק ב׳.

המקיימים שבע מצות אינם צריכים לקבל בפני שלשה חברים, כסברת הב"י (1). וכן הדין בהישמעאלים המחזיקים באמונת המאהמעד אשר המה ג"כ מאמינים בה' ומקיימים שבע מצות בני נח. אף גם זאת אם נמצאים אומות ביתר חלקי העולם העובדים גלולים ולהם רק נימוסים ודינין, אף שלא מוטל עלינו להחיותם, אעפ"כ אסור לנו ליגע בממונם וכל אשר להם באיזה דרך שיהי', אם כספיהם בא לידינו, מחוייבים אנחנו להחזיר להם כפי פסק הרב המאירי (2). ואם המצא תמצא באיזה חלקי עולם אומות אשר המה עובדים גלולים ואין להם אף נימוסים ודתות גזולים וחומסים ורוצחים לאומה הישראלית, אסור ג"כ עפ"י הדין לגזול ממונם, ורק אם בא בדרך מקרה ממונם ליד ישראל אינם מחוייבים להחזיר להם. אולם עפ"י מדת היושר ג"כ אסור לנו להחזיק בממונם בשום אופן. כמבואר כל זאת בפירוש המשניות להרמב"ם (3) ובבאר הגולה בחושן משפט (4). ובשאר ספרים אשר אי אפשר לפורטם כעת כי רבים הם.

את כל זאת הראיתי לדעת עפ"י דת תורתנו הקדושה אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום. ואין ספק אשר כל חרבנים הגדולים אשר יעמיקו ויעיינו בתורת ה', יעידון ויגידון שדברינו הנזכרים ממקור האמת נחצבו, וממעיני התורה והנביאים וגאוני הקדמונים ובראשם התלמוד נשאבו, ויקבלו האמת ממי שאמרו.

XXIII

ספר תשובה מאהבה מהרב ר' אלעזר פלעקלס דפוס פראג (דף י"ג ע"א)

ב"ה יום א' י"ב אב תקסו"ל פראג

עתרת שלום טובה וברכה וחיים עד אחרית הימים לידיד נפשי החכם השלם במעלות ומדות טובות, ונבון דעת, המעתיק הגדול

( ) בטוי"ד סי' קכ"ד.

(2) בשיטה מקובצת ב"ק פ' הגוזל.

( ) מס' כלים פ"יב.

(4) סי' שמ"ח סק"ה.

נודע בשערים, אוהב אמת אוהב מישרים, האדון והגבר קארל פישר קייזרליכן קעניגליכן צענזאר וכו', יחי' חיים ארוכים וברוכים ·

מכתבו הנחמד ונעים קבלתי, ובו שאלת חכם, המסתעפת על שתי סעיפים. א', אם יש לחלק עפ"י דת התורה בין ישראל הנשבע לישראל חבירו לישראל הנשבע לאחד משאר האומות, ב' אח"ל שיש לחלק אם יש להשביע אותו ישראל שנשבע לאחד מיתר העמים, עפ"י הנהגה הזאת להיות שוכב בארון של מתים וללבוש אותו בגד של מתים שקורין שטערב קיטעל, או כדעת איש אחד אשר דעתו נוטה להשביע אותו כשהספר הזוהר בידו, אשר לדעת חסידי ישראל הזוהר קדוש ונורא הוא, וכל הנוגע בו לשוא או לשקר, ימות תוך ימים אחדים, ע"כ דבריו הנעימים בקצרה·

ולעשות רצונו האהוב וחביב עלי עד מאד חפצתי, ופניתי אני מכל עמלי, לחפוש עד מקום שידי מגעת, ולהשיב דבר אמת בדרך קצרה, ישמע החכם ויוסיף לקח·

(א) בכל המקומות שהזהירה התורה על שבועת שוא ושבועת שקר, לא נמצא שחלקה בין נשבע ליהודי, או לאינו יהודי, כמו שמצינו בתורה בכמה דברים שהבדילה התורה בין איש הישראלי לאחד משאר האומות, כי העיקר היא שהקפידה התורה שלא להשבע בשמו ית', לא לשוא ולא לשקר, ומה לנו אם השבועה לעומת העברי, או ליתר האומות·

(ב) הא לא תשא את שמו לשוא, היא אזהרה אחת מעשרת הדברים, כמו אזהרת לא תנאף וכדומה, וכי נאמר שאזהרת לא תנאף היא בבא על אשת ישראל נאמרה, ולא בבא על אחת מבנות שאר העמים, הא קיימ"ל הבא על אחת מבנות שאר האומות, אם קנאים פגעו בו והרגוהו הרי משובחים וזריזים היו, וראית לזה ממעשה פנחס בזמרי· ודבר זה חמור הי' משאר מיתות ב"ד דבכלן בעינן התראת העדים· ובי"ד, אבל בעון החמור הזה לא הי' מן הצורך לדעת הרמב"ם (י) ואפי' לדעת הראב"ד שם· והנביא הוכיח

(י) פרק י"ב מהל' איסורי ביאה הל' ד'.

להם לישראל (1) ותזני אל בני מצרים שכניך גדלי בשר ותרבי את תזנותיך להכעיסני ותזני אל בני אשור מבלתי שבעתך' ותרבי את תזנותיך אל ארץ כנען כשדימה , וכיוצא בהן הרבה ·

דרך כלל קיום השבועה הוא קיום העולם · ולולא נאמנות בשבועה איש לאיש , אי אפשר להתקיים מצבת התבל · ועד שלא נתנה התורה האמינו זה את זה בשבועה , כמו שמצינו באברהם ואבימלך בבאר שבע , אשר שם נשבעו שניהם , אף שנפרדו באמונת האלהות · שאברהם העברי האמין בהי אחד , ואבימלך היה מעובדי גלולים , יעקב האמין לעשו על השבועה , ולבן הארמי את יעקב על השבועה בפחד אביו , אף שלבן הי' עובד את התרפים , וכהנה שבועות קודם מ"ת, והשבועה היתה בכלל דינים למען אשר לא יעשקו איש את רעהו , כי מי יוכל לעמוד על דברים אשר בין אדם לאדם אם עדים וראיה אין , זולת אם השבועה תהיה בין שניהם , והנשבעים לשקר , לא חוקות ה' לבדנה ברגלים תרמסנה , אלא אף שתות משפטי המדינות יהרסון · ומה מתקו דברי חכמינו ז"ל (2) הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא , אשר ראוי לשית לב שהמאמר הזה הוא נגד השכל הפשוט שינועו אמות העולם ? ועוד במה חמורה שבועת שוא מחייבי כריתות ומיתות ב"ד , אשר עליהם לא נזדעזע העולם כדפריך בתלמודא (3) ואף דמסיק שם דבכל העבירות מנקה לשבים ושבועת שוא אינו מנקה אף לשבים , עדיין הדבר צריך ביאור , למה עון שבועת שוא ושקר חמור מכל עבירות החמורות שבתורה , שהתשובה לא תעלה ארוכה ? ועוד מאי האי שדייקו בלשונם כל העולם כלו די אומר העולם נזדעזע ? אבל יען זה הדבר אשר דברתי · כי בשבועת שקר מהרס ומשחית כל הנהגות המדיניות , ומקרקר כל יסודי משפטי ישוב הארץ ומלואה · לא משפחות

---

(1) יחזקאל ט"ז ,

(2) שבועות דף ל"ח סוף ע"ב .

(3) שם ל"ט ע"א .

בית ישראל לבדנה, היא מתנועעת אלא כל העולם כלו מזדעזע. כי שבועת שוא תתוץ כל משפטי משפחות האדמה, ותתרועע ארץ ויושביה, ולכך שבועת שקר חמורה משאר העבירות, והנשבע לשקר אין לו כפרה עולמית. וז״ל רב אחאי גאון משבחא פ׳ יתרו דאסר להון לדבית ישראל לאישתבועי בשקרי בשמא דקב״ה, וכל מאן דמשתבע בשקרי בשמא דקב״ה לית ליה מחילה לעולם דכתיב לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא וגו׳, ולא מבעיי אישתבועי בשקרי, אלא אפילו אפיקו שם שמים לבטלה אסור, מדאפקי׳ קרא לא תשא, ולא כתיב ולא תשבע כו׳ עכ״ל, ולא שם לחלק, בין אם נשבע לישראל, או לעם אחר. ויותר נראה לבאר עפ״י דת ודין תורתנו הקדושה, שגדלה כחה של שבועה, ואין לחלק בה בין נשבע לישראל, או לאחד מאומה אחרת, כי הנה מצות השם יתברך היתה על שבעת הגוים (1) החרם תחרים אותם לא תכרות להם ברית ולא תחנם, ונאמר (2) רק מערי העמים האלה אשר ה׳ אלהיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה כי החרם תחרימם החתי והאמרי והכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר צוך ה׳ אלהיך, עם כל זה כאשר נשבעו שני מרגלים להחיות רחב ואת בית אביה ואת כל אשר לה, כן קיימו וקבלו היהודים, ויחרימו את כל אשר בעיר יריחו מאדם ועד בהמה לפי חרב, רק רחב ואת כל משפחתה, צוה יהושע להציל ממות נפשם ולהחיותם בקרב ישראל כמבואר בס׳ יהושע (3).

אסירה נא ואראה, כמה התנצלות היו להם לישראל על השבועה הזאת לבטלה. ראשונה, הגם ששני מרגלים שבעו לה, וכי כל עדת ישראל מחוייבים לאשר ולקיים שבועתם? שנית, המרגלים בעצמם אנוסים היו באותה שעה, אנוסים מחמת נפשות אם לא ישמעו אליה, ולא יאבו להשבע, ותלך ותגלה הדבר כי מרגלים באו הנה, ויצא דינם להריגה. שלישית, שבועתם לא חלה לעומת אשר נשבעו לשמור פי ממ״ה על דברת שבועת האלהים, לא תחיה כל נשמה החרם תחרימם. רביעית, היא ובית אביה וכל הנלווים אליה עובדי גלולים היו. חמישית, שבעת העמים היו רעים וחטאים לה׳ ועשו

---

(1) דברים ז׳ ב׳. (2) שם כ׳ ט״ז. (3) קאפיטל ב׳ וקאפיטל ו׳.

כל התועבות אשר שנא ה׳ · אלא ש״מ חמש, ש״מ דחמורה השבועה מאד אפי׳ לעומת עובדי גלולים, ש״מ אפי׳ לעומת הרשעים העושים כל התועבות, וש״מ אפילו בטלה מצות לא תחיה כל נשמה, וש״מ אין טענת אונס ומודעה נגד השבועה · וש״מ החיוב על כל אחד מישראל להשתדל בכל כחו, שלא יעבור חברו ואיש בריתו על שבועת שוא ושקר ·

ואל יתעקש אדם לומר שאני מעשה רחב, שהיא גמלה רב טוב לבית ישראל חסד ואמת עם שני המלאכים המרגלים, ועל ידה נתגלו כל נתיבות משפט עיר יריחו · ואם לא קיימו השבועה, היו משלמי רעה תחת טובה, ואין לך מדה רעה מכפוי טובה, אף אתה אמור לו הגבעונים יוכיחו, שהמה בערמה באו אל נשיאי העדה, וישבעו להם ויכרתו להם ברית, ואחרי שנתגלה לעיני כל העם כי הגבעונים במרמה עשו, עם כל זה לא הרגום בני ישראל, כי נשבעו להם נשיאי העדה, ומקרא מלא דבר הכתוב זאת נעשה והחי׳ אותם ולא יהי׳ עלינו קצף על השבועה אשר נשבענו להם כמבואר שם (1) · וזו היא אחת מן הראיות שאין עליהן תשובה שאין לאיש הישראלי לישבע על שקר לשום אדם באדמה, מכל אום ולשון בארץ · עפ״י שום היתר שבעולם, אף שבתחבולה ועקב הביאו לידי שבועה · דרך כלל אין שום התנצלות שבעולם על שבועת שקר ·

ואין חילוק בין הנשבע מפי עצמו, או שאחרים משביעים אותו · ואפילו אותן אחרים אינם יהודים, אפילו קטנים, והוא עונה אמן וה״ז כאלו נשבע בעצמו · ואם לא קיימה דינו כעובר על השבועה · ז״ל הרמב״ם (2) אחד הנשבע אחת מארבע שבועות אלו (ר״ל 1 שבועת ביטוי 2 שבועת שוא 3 שבועת הפקדון 4 שבועת העדות כמבואר שם פרק א׳) מפי עצמו, ואחד המושבע מפי אחרים ועונה אמן · אפילו השביעו אינו יהודי או קטן וענה אמן חייב · שכל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו · ואחד העונה אמן, או האומר דבר שענינו כענין אמן · כגון שאמר הן או שאמר מחויב אני בשבועה זו, קבלתי עלי שבועה זו, וכל

(1) יהושע ט׳.

(2) פ״ב מהל׳ שבועות הל׳ ח׳

כיוצא בזה בכל לשון . ח״ו כנשבע לכל דבר כו׳ עכ״ל . וזהו שהעונה אמן כמוציא שבועה מפיו הוא בין בפני ב״ד בין שלא בפני ב״ד . כמבואר במסכת שבועות (1) . בין לר״מ בין לרבנן כמבואר שם .

הנה עד כה דברתי והוכחתי בראיות העצומות שאין חילוק על פי דת ישראל בין ישראל הנשבע לישראל , או שנשבע לאחד האדם א״י כצדיק כרשע , אפי׳ אם נשבע לאחד אשר על פי התורה הי׳ דינו להחרימו ולהשמידו , ואפילו אם איש את אחיהו הטעהו בתרמית עד שהביאהו לידי שבועה, אפילו הכי צריך לקיים השבועה .

ויסוד השבועה הוא האומר הריני נשבע , או שמשביעו אחר והוא עונה אמן , אבל מה שמניח ידו על התורה , או על התפילין , או שאר חפץ אינו אלא לאיום בעלמא . להמון עם לא בינות , ודבר זה מבואר בארוכה בדברים של טעם ודעת (תורה נביאים וכתובים הרמב״ם וש״ע) בס׳ נודע ביהודה (2) אשר חברו מורינו ורבינו הגדול ר׳ יחזקאל לאנדא נ״ע , ולא הניח דבר קטן וגדול שם הוא , ועליו אין להוסיף , וקשה עלי להעתיק וכי הוא בתכלית האריכות .

וזה לשון הש״ע (3) משביעים אותו בכל לשון שהוא מבין , ויאיימו עליו קודם שישביעוהו , ואומרים לו הוי יודע שכל העולם נזדעזע בשעה שאמר הקב״ה לא תשא , וכל עבירות שבתורה נאמר ונקה וכאן נאמר לא ינקה . וכל עבירות שבתורה נפרעים ממנו , וכאן ממנו וממשפחתו , ועוד שגורם ליפרע מכל ישראל, שכל ישראל ערבים זה לזה . כל עבירות שבתורה תולים לו שנים ושלשה דורות אם יש לו זכות . וכאן נפרעים מיד . דברים שאין אש ומים מכלים , שבועת שוא מכלה אותם :

---

(1) דף כ״ט ע״ב .

(2) חלק יו״ד סי׳ ע״ח :

(3) ח״מ סי׳ פ״ז סעיף ד׳ :